



ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА

Верховенство права для захисту довкілля

Реформування використання пестицидів у Франції та США.

Проблеми правового регулювання використання пестицидів в Україні





Міжнародна благодійна організація «Екологія – Право – Людина»

Реформування використання пестицидів у Франції та США. Проблеми правового регулювання використання пестицидів в Україні

Автор: Соломія Баран

Львів 2022

Анотація. Ця стаття містить дослідження змін, що відбуваються у нормативно-правовому регулюванні використання пестицидів та агрохімікатів у світі, що проведено на прикладах Франції та США. Розглянуто приклад України в частині законодавчого регулювання та втілення нормативно-правових норм на практиці у даній сфері.

Вступ. Більшість розвинених країн протягом останніх років активно реформують регулювання обігу та використання пестицидів і агрохімікатів. Залежно від політики держави, позицій аграріїв у політичному середовищі країн – кожна держава обирає свій підхід до цього питання. Саме тому, варто розглянути ті підходи, які обираються безпосередньо провідними державами, а також, дослідити стан правового регулювання та його проблеми в Україні.

Основний матеріал. Як відомо, у Франції набув чинності закон від 13 липня 2022 р.. Цим законом забороняється використання пестицидів для газонів і ландшафтних рослин як у громадських, так і в приватних зонах, які часто використовуються людьми. Він поширюється на всю країну та розширює сферу дії указу профільного міністерства, який обмежував використання пестицидів на зелених насадженнях у громадських місцях.

У поточному стані попередній підхід Франції має бути прийнятий усім Європейським Союзом відповідно до цілей ініціативи «Від ферми до виделки» щодо скорочення загального використання пестицидів на 50% до 2030 року. Подібні закони прийнято у більшості провінцій Канади та деяких штатах США, як-от Південний Портленд і Портленд, штат Мейн, владні органи яких наголошують на важливості поширення обмежень щодо пестицидів на більшість відкритих місць для забезпечення безпеки для здоров'я людей та довкілля.

Нові обмеження стосуються переліку зон, де використання пестицидів може завдати шкоди окремим особам або широкій громадськості, наприклад, приватні житлові будинки, включаючи їх відкриті території, готелі, гуртожитки, кемпінги та житлові парки відпочинку, кладовища, парки атракціонів, розваг і відпочинку з різноманітними заходами та зручностями, тощо.

Пестициди, які вважаються такими, що несуть низькі ризики та/або дозволені в органічному землеробстві, не підпадають під обмеження, оскільки вони є найменш токсичними.

Ці обмеження, які зараз запроваджуються по всій Франції, є важливим прикладом для жителів США, які охоплені використанням пестицидів з усіх точок зору. Там часто фіксуються скарги від людей, які повідомляють, що вони були отруєні майже в усіх зонах, зазначених у пунктах вище. У випадку дуже чутливих зон, таких як медичні заклади, будинки престарілих і дитячі заклади, обмеження захищають дітей і людей похилого віку від непотрібного опромінення як усередині закладу, так і поза ним. Уряд США антагоністично поставився до норм ЄС щодо пестицидів та ініціативи «Від ферми до виделки».

У той час як деякі штати, як-от Коннектикут і Нью-Йорк, запровадили суворі обмеження на використання пестицидів навколо чутливих місць, таких як школи, більша частина країни залишається незахищеною від шкідливих пестицидів, які часто використовують у громадських парках, на ігрових майданчиках і шкільних майданчиках, не кажучи вже про готелі, кладовища та робочі місця людей. У Сполучених Штатах пестициди розпилюють у лікарнях та навколо них, навіть у відомих онкологічних закладах за схвалення адміністраторів лікарень.

Хоча понад 200 американських міст і округів запровадили певний рівень обмежень на пестициди, лише невелика частина з них стосується приватної власності. У цих штатах,

таких як Мен і Меріленд, місцева влада втрутилася, щоб захистити своїх жителів і унікальну місцеву екологію, запровадивши обмеження як на державну, так і на приватну власність.

Станом на зараз, дії Франції показують цінність відмови від пестицидної промисловості. Можна виростити і підтримувати прекрасні зелені насадження без використання пестицидів. Надзвичайно важливо поставити людей та довкілля вище мотивів прибутку та експлуатації.

Що стосується України, то станом на початок 2023 року наша держава має суттєві проблеми у сфері регулювання використання пестицидів і агрохімікатів, контролю за їх використанням та притягненням винних осіб до відповідальності у цій сфері. Така ситуація не може не зумовлювати зловживання посадовими особами контролюючих органів своїм посадовим становищем. Одними із основних проблем у сфері контролю є те, що органи Державної екологічної інспекції майже не наділені контрольними функціями у даній площині, а посадові особи Держпродспоживслужби здійснюють заходи контролю вже тоді, коли встановити достовірні відомості про шкідливі впливи неможливо.

Що стосується притягнення до відповідальності за порушення законодавства про пестициди варто вказати таке. Згідно до статті 20 ЗУ «Про пестициди і агрохімікати», порушення законодавства про пестициди і агрохімікати тягне за собою цивільну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством.

Відповідальність несуть особи, винні у:

- недотриманні вимог, санітарних норм і правил та інших нормативно-правових актів під час виробництва, транспортування, зберігання пестицидів, агрохімікатів і технічних засобів їх застосування (крім технічних засобів застосування пестицидів і агрохімікатів, на які поширюються вимоги та процедури технічного регламенту щодо безпеки машин);
- забрудненні пестицидами і агрохімікатами понад допустимі рівні сільськогосподарської сировини, кормів, харчових продуктів, ґрунту, води, повітря.

Відповідно до статті 83 КУпАП України, порушення правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів – тягне за собою накладення штрафу на громадян від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від семи до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Тобто, навіть тоді, коли особу-порушника буде притягнуто до адміністративної відповідальності, весь тягар, який на неї лягає – це штраф від 51 до 119 грн для громадян і від 119 до 170 гривень для посадових осіб. Станом на 2022 рік є зовсім мізерним фінансовим тягарем, особливо по відношенню до великих агрохолдингів.

Згідно із ч. 1 ст. 239 КК України, забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, – караються штрафом від однієї до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 17 000 до 68 000 гривень) або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Попри ніби то налагоджену систему відповідальності за порушення, притягнення до неї є досить проблемним.

По-перше, поза межами кримінального правопорушення, працівники Держекоінспекції виїздів для здійснення перевірок забруднення земель та ґрунтів не проводять. Однією із причин є черговий мораторій на планові і позапланові перевірки контролюючими органами, запроваджений 13.03.2022 р. урядом України. І хоча мораторій не абсолютний, на практиці ДЕІ та ДПСС майже не проводять заходів контролю. ЕПЛ неодноразово отримувало відповіді від органів ДЕІ про те, що в міру запровадженого мораторію, ДЕІ не може проводити перевірки. Таку відповідь отримано, зокрема, у листі від ДЕІ Поліського округу No 073 від 06.05.2022 р. та ДЕІ у Закарпатській області No 763-04 від 29.04.2022 р. 26 природоохоронних заходів та стягнення звітується про проведення в липні 2022 року збитків на суму 1 млн грн.

По-друге, існує ряд труднощів із доказуванням завдання шкоди довкіллю та здоров'ю людей використанням пестицидів та агрохімікатів. Іноді, з моменту внесення хімічних речовин до моменту можливості здійснення перевірки і фіксації шкоди згубні показники зменшуються. Щодо обсягів та строків придатності, то після внесення такі відомості встановити фактично неможливо, а в момент безпосереднього застосування, здебільшого, отримуються лише докази у вигляді фото від місцевих жителів. Проведення ж експертних досліджень, які могли б продемонструвати вплив застосування пестицидів чи агрохімікатів на довкілля є досить вартісним і не завжди по кишені простим громадянам. Стосовно шкоди стану здоров'я, незважаючи на те, що більшість діагнозів, що ставляться людям, можуть бути зумовлені внесенням пестицидів, лікарі не беруться констатувати причинний зв'язок.

Із проблемами, зумовленими зазначеними вадами українського законодавства і системи контролю стикнулися мешканці Вишнівецької територіальної громади Кременецького району, Тернопільської області. Зокрема, с. Залісці.

Місцеві жителі скаржаться на критичний стан здоров'я, зумовлений неналежним використанням фермерськими господарствами пестицидів і агрохімікатів. Вказують, що земельні ділянки обробляються неякісними пестицидами в кількостях, що очевидно не відповідають агрохімічним паспортам. Суб'єктами господарювання використовуються, зокрема, такі речовини: Альфа-Дикват, Піктор, Карбендазим, азиксотробіні (які є шкідливими для деревних), тощо.

Варто зауважити, що громадськості невідома правдива і точна кількість речовин, що вносяться у землі сільськогосподарського призначення. Втім, враховуючи згубні наслідки для рослинності навколо оброблюваних ділянок, об'єми використаних речовин явно перевищують норми дозволеного або самі речовини є неналежної якості. Також, з лісу зникли дикі звірі та птахи. Зберігається високий рівень всихання лісу.

За підтримки Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина» одна із місцевих мешканок неодноразово зверталась із зверненнями щодо вирішення існуючої проблеми як до місцевих, так і до центральних уповноважених органів. Серед таких органів: Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна екологічна інспекція України, Державне агентство лісових ресурсів України, Головне управління Держпродспоживслужби в Тернопільській області, Державна екологічна інспекція в

Тернопільській області, органи місцевого самоврядування та Тернопільська обласна державна адміністрація (Тернопільська обласна військова адміністрація).

По факту завдання шкоди здоров'ю людей в результаті обробки сільськогосподарських земель пестицидами та агрохімікатами було відкрито кримінальну справу місцевими органами досудового слідства. Наразі досудове слідство триває дуже повільно.

Варто зазначити, що деякі із згаданих органів, головню Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів та Головне управління Держпродспоживслужби в Тернопільській області, продемонстрували відверту бездіяльність або виключно формальний підхід до вирішення даної проблеми. Видається, що «проблемою» для державних органів швидше виступали звернення громадян, а не систематичне завдання шкоди здоров'ю людей та стану довкілля.

На жаль, ситуація, що має місце у Вишнівецькій територіальній громаді Кременецького району, Тернопільської області є швидше прикладом типової ніж виключенням із загального правила. Існування таких проблем неприйнятним і потребує негайного вирішення.

Рекомендації. З метою гарантування права на безпечне та чисте довкілля держава повинна організувати та здійснювати різноманітні види моніторингу за станом довкілля, здійснювати контроль за дотриманням природоохоронних норм, організувати дієву систему притягнення винних до відповідальності.

Зокрема, варто налагодити систему здійснення соціально-гігієнічного моніторингу, метою якого є співставлення стану здоров'я громадян із станом довкілля. Результати такого моніторингу мають стати основою рекомендацій органам влади щодо заходів для гарантування права на безпечне і чисте довкілля.

Окремо має здійснюватися моніторинг за залишками пестицидів у ґрунтах та воді. Результати такого моніторингу повинні стати основою для прийняття рішень про внесення наступних порцій пестицидів та агрохімікатів для боротьби із шкідниками. Цей моніторинг мають здійснювати головгл Держпродспоживслужба та Держекоінспекція, а також, Мінагрополітики та Міндовкліля.

Крім моніторингу має бути створена система ефективного контролю, метою якої є попередження порушень, що дозволила б уникнути зловживань з боку уповноважених органів та осіб. Також, має бути створено дієву та ефективну систему відповідальності за такі порушення. Слід наголосити, що цей контроль має здійснюватися не лише на етапі реєстрації пестицидів та агрохімікатів для дозволу використання їх в Україні, але також і на етапі безпосереднього їхнього використання.

Висновки. Отже, гарантія права на безпечне для життя та здоров'я довкілля вимагає від держави активних дій із правового забезпечення цього питання, а також організацію виконання взятих країною на себе зобов'язань. Відсутність таких дій може свідчити про відсутність реалізації гарантованого Конституцією України права на екологічну безпеку. Аналізований вище приклад Франції демонструє наміри провідних країн ЄС до скорочення рівня використання таких речовин. Враховуючи євроінтеграційні наміри України, нашій державі слід активніше приводити нормативно-правове регулювання обігу та використання таких речовин як пестициди, агрохімікати у відповідність до стандартів Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. France Enacts Sweeping Restrictions on Pesticide Use in Public and Private Landscaped Areas/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://beyondpesticides.org/dailynewsblog/2022/07/france-enacts-sweeping-restrictions-on-pesticide-use-in-public-and-private-landscaped-areas/>
2. Lawns and Landscapes/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.beyondpesticides.org/resources/lawns-and-landscapes/overview>
3. State Preemption Law The battle for local control of democracy /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.beyondpesticides.org/assets/media/documents/lawn/activist/documents/StatePreemption.pdf>
4. Ag Secretary Vilsack Pushes Petroleum Farming Inputs, Fights EU's Climate-Friendly Organic "Farm to Fork" Initiative/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://beyondpesticides.org/dailynewsblog/2021/10/ag-secretary-vilsack-pushes-petroleum-farming-inputs-fights-eus-climate-friendly-organic-food-to-fork-initiative/>
5. Про боротьбу мешканців с. Залісці, Кременецького району, Тернопільської області з недобросовісним використанням аграріями пестицидів /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epl.org.ua/announces/pro-borotbu-meshkantsiv-s-zalistsi-kremenetskogo-rajonu-ternopilskoyi-oblasti-z-nedobrosovisnym-vykorystannyam-agrariyamy-pestytsydiv/?fbclid=IwAR3JGBIawPnrGNbO3KlrQJSjJAT_BCp95aReZhcvnEucm8XbafYGCQg5jkM
6. Пестициди та юридична відповідальність /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epl.org.ua/announces/pestytsydy-ta-yurydychna-vidpovidalnist/>
7. Пестициди та право на безпечне для життя та здоров'я довкілля /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epl.org.ua/announces/pestytsydy-ta-pravo-na-bezpechne-dlya-zhyttya-ta-zdorov-ya-dovkillya/>

За підтримки Журналістського фонду

